

**MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE
UNIVERSITATEA „1 DECEMBRIE 1918” DIN
ALBA IULIA
ȘCOALA DOCTORALĂ
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ**

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

Coordonator Științific:

Pr. Prof. Univ. Dr. Mihai Himcinschi

Absolvent:

Răzvan Brudiu

Alba Iulia

2014

**MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE
UNIVERSITATEA „1 DECEMBRIE 1918” DIN ALBA IULIA
ȘCOALA DOCTORALĂ
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ**

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

**Incinerarea – provocare misionară sau
contramărturie creștină?**

Coordonator Științific:

Pr. Prof. Univ. Dr. Mihai Himcinschi

Absolvent:

Răzvan Brudiu

Alba Iulia

2014

Cuprins

1. Argumentarea temei.....	3
2. Scopul lucrării.....	6
3. Baza documentară.....	7
4. Stadiul cercetării.....	8
5. Metoda de lucru.....	12
6. Cadrul general al lucrării.....	13
Bibliografie.....	19

INCINERAREA – PROVOCARE MISIONARĂ SAU CONTRAMĂRTURIE CREȘTINĂ?

Cuvinte cheie: *antropologie, Biserica Romano-Catolică, cenușă, cimitir, communism, crematoriu, decrete pontificale, eshatologie, foc, hotărâri sinodale, Iisus Hristos, incinerare, înhumare, înviere, mărturie creștină, moarte, moaște, mormânt, Noul Testament, Ortodoxie, pasărea phoenix, ritual funerar, semit, Sfântul Sinod, Sfinți Părinți, slujba înmormântării, tanatologie, trup, urnă, Vechiul Testament.*

1. Argumentarea temei

Tema aleasă, de o importanță deosebită pentru studiul teologic actual, reprezintă o provocare la care Biserica Ortodoxă trebuie să răspundă din ce în ce mai ferm, deoarece numărul incinerărilor în Europa, și nu numai, crește vertiginos. Tema a fost aleasă în urma unei discuții cu părintele profesor Mihai Himcinschi, coordonatorul cercetării de față, care cunoscând problema actuală a incinerării ca provocare misionară în teologia românească, a considerat necesar și de bun augur scrierea unei lucrări cu caracter științific pe această temă *controversată* și, în același timp, de actualitate. Mai mult ca oricând, suntem chemați să înțelegem faptul că, astăzi, lucrurile sunt într-o permanentă schimbare, iar acest lucru necesită un nou tip de abordare a problematicilor existente, încât fiecare confesiune creștină, fiecare organizație religioasă, și chiar fiecare credincios în parte este

pus în fața unor realități noi și surprinzătoare, care solicită ieșirea din anonimatul indiferenței religioase și din autosuficiența confesională, prin oferirea unor răspunsuri comune și actuale cu privire la problematicile existente, în cazul de față fiind vorba de problema incinerării. Trăim, astăzi, un fenomen inevitabil, și anume cel al globalizării, devenind simbolul vremurilor în care trăim. Am putea spune că globalizarea, ca toate celelalte fenomene actuale, este amorală, adică nu este nici bună, nici rea, iar modul în care oamenii acționează, o determină să fie într-un anumit fel. Putem spune că prezintă chiar mai multe aspecte pozitive decât negative, însă idolatrizându-i excesiv principiile și uitând de ceea ce înseamnă la nivel personal factorul uman, globalizarea poate deveni un agent al sfârșitului civilizației umane, în forma în care aceasta a evoluat de-a lungul timpului.

Practica incinerării este una din temele care a frământat societatea din toate timpurile. La noi în țară, problema aceasta a fost dezbătută intens în perioada interbelică, după ridicarea primului crematoriu din București, *Cenușa*. La vremea respectivă, s-au născut două tabere divergente: una pro-cremaționistă, provenită din mediul laic, și alta anti-cremaționistă, provenită din mediul teologic. În perioada comunistă, problema incinerării a fost puțin discutată și practică, deoarece nu a fost una din prioritățile sistemului respectiv. Pare paradoxal faptul că acest sistem ateu nu a făcut o prioritate din problema incinerării. Multe voci au susținut că această problemă nu a fost dezbătută în perioada comunistă, deoarece a existat un acord tacit între instituțiile statului și Biserica Ortodoxă Română. Tema a redevenit actuală în urma morții regizorului Sergiu Nicolaescu, iscându-se un adevărat scandal mediatic. Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în ședința de lucru din 5 iulie 2012, menținând în vigoare hotărârea din 15 iunie 1928, reconfirmată

la 28 februarie 1933, a luat mai multe decizii privitoare la practica necreștină a incinerării morților, aducând o serie de argumente scripturistice, patristice, istorice și arheologice, argumente pe care le vom menționa și dezvolta în lucrarea de față.

Biserica Ortodoxă Română este una dintre cele mai credibile instituții din țara noastră, care are o origine apostolică și care este chemată astăzi, mai mult ca niciodată, să ia parte din ce în ce mai intens la viața și problemele societății contemporane, fiind invitată să ofere din experiența sa bimilenară un alt mod de a aborda marile probleme existențiale care frământă această societate post-modernă.

Pornind de la aceste considerente sumare, dar și de la preocupările anterioare în cercetarea problemei incinerării, am dorit să aprofundez tema incinerării, în care să evidențiez faptul că teologia ortodoxă, în general, și teologia ortodoxă românească în special, nu este una închisă în sine, statică, indiferentă la ceea ce se întâmplă în societatea actuală, nepăsătoare față de problemele și cerințele reale ale lumii contemporane, ci este una cu o identitate fermă și clară, vie, într-o mișcare permanentă, deschisă provocărilor societății prezente, participând într-un mod activ la toate problemele acestei societăți. Atât pentru societatea actuală, cât și pentru mărturia Bisericii, practica incinerării pare să concentreze, pe de-o parte, expresia practică a credinței și a mărturiei creștine, iar, pe de alta, disprețuirea sacralității trupului uman și a omului creat după chipul lui Dumnezeu, manifestată astăzi de gândirea anti-dialectică, secularizată prin intermediul raționamentului și al îndoielii.

2. Scopul lucrării.

Lucrarea de față urmărește să-i ofere cititorului oportunitatea de a cunoaște problema incinerării printr-o lectură clară, precisă și punctuală, care urmează un *fir roșu*, logic și cât mai coerent. Titlul acestei lucrări, care este atât o întrebare, cât și un răspuns, dorește să evidențieze, faptul că Biserica Ortodoxă, în general, a avut și are drept componentă esențială a activității sale misionare toate problemele actuale ale societății contemporane, una dintre ele fiind și problema incinerării. Practica incinerării nu-i este străină Bisericii și mediului teologic, deoarece ea a pus în discuție această problemă la consfătuirea de la Rhodos, din toamna anului 1961, consfătuire presinodală în vederea pregătirii viitorului sinod panortodox. La această consfătuire s-a recunoscut faptul că problema incinerării este de actualitate și s-a admis să figureze între problemele care vor fi dezbătute în viitorul sinod. Într-adevăr, această problemă teologică a apărut pe lista inițială de teme întocmită de prima conferință panortodoxă de care aminteam (23 septembrie-1 octombrie 1961), cu titlul *Incinerarea morților și Teologia Ortodoxă*, însă ulterior ea a fost eliminată de pe ordinea de zi a Sinodului în pregătire, rămânând totuși o preocupare permanentă a Bisericii.

Plecând de la premisele teoretice, cu o prezentare a celor mai importante repere istorice a acestui fenomen, premise consolidate și de un consistent suport teologic și doctrinar, lucrarea de față urmărește să-l lămurească pe cititor de ce această practică necreștină nu este în acord cu învățătura de credință a Bisericii. Lucrarea se concentrează asupra unor aspecte mai puțin cunoscute sau mai puțin aprofundate în lucrările de specialitate, și anume prezentarea interconfesională a practicii incinerării, dar și evoluția istorică a acestui fenomen în decursul vremii, astfel încât studiarea

și cunoașterea acestei problematici cu implicații teologice reprezintă o responsabilitate actuală pentru întreaga Ortodoxie.

Tema propusă spre cercetare are următoarele obiective:

- ❖ Actualitatea mesajului teologic ortodox pentru societate, subliniind astfel aspectul universal și dinamic al rolului Bisericii creștine într-o societate post-modernă;
- ❖ Publicarea și studierea unor documente oficiale cu conținut teologic, redactate de către Bisericile Ortodoxe locale, dar și de către Biserica Catolică, referitoare la problematica incinerării, precum și impunerea și acceptarea acestor concepte teologice în decursul vremii;
- ❖ Contribuția teologiei ortodoxe, dar și catolice în dezvoltarea unor argumentări solide și clare în ceea ce privește re-păgânizarea creștinismului prin diverse practici și metode străine vieții și învățaturii de credință creștină;
- ❖ Analiza serioasă și pertinentă a practicii incinerării morților, având ca argument forte învățătura de credință a învierii trupurilor, dar și concorporalitatea noastră cu Hristos, prin Euharistie.
- ❖ Modalitatea prin care teologia ortodoxă influențează și contribuie într-un mod vivificator la reorientarea lumii post-moderne spre o viață care să-L aibă în centrul ei pe Hristos, fiind într-o comuniune deplină.

3. Baza documentară

Tema propusă se bazează, în analiza și elaborarea ei, pe câteva aspecte pe care le vom prezenta sintetic în cele ce urmează:

- ❖ Pe elemente de teologie biblică, prin care se evidențiază identitatea, esența și specificul teologiei ortodoxe;
- ❖ Pe elemente de teologie sistematică, fiind prezentate principalele învățături de credință referitoare la contra-argumentarea practicii incinerării;
- ❖ Pe elemente de teologie istorică, fiind prezentate o serie de date și evenimente referitoare la problema arderii morților;
- ❖ Pe elemente de teologie ortodoxă contemporană, prin care se fundamentează și actualizează mesajul Bisericii Ortodoxe, dar și rolul și contribuția sa în societatea actuală;

O bună parte din baza documentară a acestei lucrări a fost cercetată în: Biblioteca Facultății de Teologie Ortodoxă *Justinian Patriarhul*, din București, Biblioteca Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, Biblioteca Facultății de Teologie Ortodoxă *Andrei Șaguna* din Sibiu, Biblioteca Universității din Trento – Italia, Biblioteca Institutului *Saint-Serge* din Paris – Franța, Biblioteca Facultății de Teologie Ortodoxă din Alba Iulia. De asemenea, au fost folosite documente și informații de pe site-urile oficiale de internet, precum și materiale audio. Majoritatea informațiilor uzitate în această lucrare sunt relativ recente și concentrate pe subiectul de față, însă nici materialele documentare mai vechi nu influențează negativ concluziile despre problematica dezbătută în această lucrare științifică.

4. Stadiul cercetării

Tema, fiind de actualitate, este dezbătută atât în spațiul public, cât și în reviste de specialitate, studii sau articole, în așa fel încât este *imposibil* de abordat din toate punctele de vedere această problemă. Mass-media, făcând

referire la această temă este de cele mai multe ori, acidă și tendențioasă, însă nu trebuie să ignorăm partea cealaltă, și anume oamenii care apreciază lucrarea Bisericii și misiunea ei în societatea actuală. Totuși, putem spune, din ceea ce am studiat și cercetat până în prezent că, până în momentul de față nu există o lucrare pe această temă analizată sistematic și concis privind problema incinerării în spațiul teologic românesc. În mediul teologic catolic găsim mai multe informații privind această temă, însă majoritatea dintre ele sunt netraduse în limba română. Totuși, în literatura teologică românească găsim sporadic articole și studii care tratează parțial acest subiect, clarificând într-o oarecare măsură această problemă. Cu toate că, în ansamblu, găsim informații pe această temă sau pe subiecte adiacente, nicio lucrare nu abordează integral subiectul, ci doar într-un mod parțial și redundant. Noutatea lucrării de față constă într-o documentare bogată, adusă la zi, bazată pe materialul existent în lista bibliografică și prezentarea acestuia într-o manieră logică și originală.

Cercetarea de față are câteva lucrări de referință din literatura străină care vorbesc despre practica incinerării:

Encyclopedia of Cremation, coordonată de Douglas James Davies și Lewis H. Mates, tipărită în anul 2005, în Marea Britanie. Douglas James Davies este profesor de Studii Religioase la Universitatea din Durham, Marea Britanie, iar Lewis Mates, asistent-cercetător la aceeași universitate. Enciclopedia cremațiunii este prima lucrare majoră, de referință, axată pe problema incinerării. Printre caracteristicile volumului se numără: o introducere generală, o cronologie istorică a acestei practici în toate marile religii, și în final, o prezentare a statisticilor incinerărilor în lume.

Le christianisme et la crémation, este o lucrare scrisă de Piotr Kuberski, tipărită în anul 2012, la Editura Cerf din Paris. Acesta este profesor de educație religioasă în Franța, având o pregătire academică în teologie și arheologie. Toate cercetările sale se concentrează pe rituri funerare și pe aspecte ale eshatologiei, atât în creștinism cât și în alte religii. Lucrarea de față prezintă practica incinerării dintr-o perspectivă istorică. Autorul prezintă și analizează: texte și documente din diverse domenii (scrieri biblice, tratate și comentarii teologice, patimile martirilor, viețile sfinților, texte mitologice etc.); decizii ale autorităților religioase și civile, eseuri istorice și articole din medicina actuală. Piotr Kuberki subliniază în lucrarea prezentă, faptul că practica incinerării este în creștere și totodată numărul de publicații dedicate acesteia este în creștere, mai ales în lumea anglo-saxonă sau italiană. În schimb, în Franța se observă un regres în ceea ce privește cercetarea acestei practici. Cartea lui Piotr Kuberski umple acest gol și aduce în actualitate problema cremațiunii.

Poussière ou cendre?, scrisă de Marie-Abdon Santaner, apare în anul 1997, la Paris. A scris multe cărți de spiritualitate și de teologie biblică, fiind preot romano-catolic. În ianuarie 2000 a intrat în frăția Chardonnière Francheville din Lyon. În viziunea autorului, practica incinerării s-a răspândit rapid în Occident, devenind o alegere populară din partea credincioșilor. Cu toate acestea mulți creștini se întrebă încă, dacă această preferință este în concordanță cu convingerile lor. Cartea de față răspunde la aceste îndoieli și oferă soluții adecvate pentru cei care vor să se incinereze.

Les rites autour du mourir, coordonată de Marie-Jo Thiel, tipărită în anul 2008, la Editura Universității din Strasbourg. Coordonatoarea acestui volum este profesor universitar la Universitatea din Strasbourg, având un

doctorat în medicină și unul în teologie catolică. Aici găsim cea mai semnificativă problemă a lumii actuale, și anume problema morții. Riturile de astăzi se bazează pe o tradiție legată de marile religii monoteiste, dar și de expresii și practice noi, care apar în societatea contemporană. De exemplu, incinerarea este de o importanță deosebită în societatea de astăzi, implicând probleme noi, atât de ordin religios, cât și juridic, social etc.

1500 Grammi di cenere, Cremazione e fede cristiana, scrisă de Michele Aramini, tipărită în anul 2006, la Editura Ancora din Milano. Aramini este cleric catolic, absolvent în științe politice și bioetică, autor a numeroase publicații pe teme de bioetică. Este colaborator al revistei de biotecă *Actualizări sociale* din Italia, profesor de bioetică la Universitatea din Milano și președinte al Comisiei de Etică Sfântul Pius al X-lea din Milano. Această carte, scrisă cu claritate, oferă informații istorice și teologice pentru cei care doresc să se apropie de acest subiect, oferind sfaturi practice pentru cei care doresc să aleagă această practică funerară, chiar și de către un creștin, deoarece astăzi în Biserica Catolică, incinerarea este permisă.

Din literatura românească amintim cartea cercetătorului și istoricului Marius Rotar, *Eternitate prin cenușă. O istorie a crematoriilor și incinerărilor umane în România secolelor XIX-XXI*, tipărită în anul 2011, la Editura Institutul European. Autorul este cercetător științific principal II în cadrul Universității „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia. Este printre primii români care realizează cercetări privind cremațiunea, fiind autorul primei teze de doctorat dedicată exclusiv analizei morții în istoriografia românească (2005), fiind specialist în istoria și antropologia morții. A publicat peste peste 30 de studii despre moarte în reviste de specialitate din România, Statele Unite ale Americii, Anglia, Italia și Republica Moldova. *Eternitate prin*

cenușă este o premieră în mediul științific românesc, fiind printre puținele volume care au ca tematică istoria crematoriilor și a incinerărilor umane. Este vorba deci, despre o istorie a cremațiunii în România, de la apariția ideilor care susțin incinerarea (1867) și până în zilele noastre. Sunt analizate momente cheie, cum au fost cele din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, din perioada interbelică, comunistă și de după 1990.

5. Metoda de lucru

În lucrarea de față am încercat o abordare pluridisciplinară, fiind susținută în cadrul catedrei de Misiologie și Ecumenism, sub coordonarea părintelui profesor universitar doctor, Mihai Himcinschi. În primul rând am încercat să imprim lucrării un suflu misionar, iar în al doilea rând, pe lângă abordarea misionară, am încercat o abordare interdisciplinară multiplă, folosind izvoare biblice, surse patristice și documente oficiale. Literatura în domeniu este una amplă și informativă, dar dispartă, fapt pentru care a fost nevoie de o riguroasă selecție, pentru că nu orice informație este obiectivă și veridică. Pe de-o parte, se exagerează cu deschiderea și îmbrățișarea acestei practici de către pro-cremaționiști, iar pe de altă parte se poate constata rigiditatea și intoleranța cu care unii membri din Biserica Ortodoxă Română abordează această problemă. Dintre cele două atitudini, am putea spune noi antitetice, trebuie să existe o cale obiectivă și sinceră pentru a nu minimaliza sau exagera acest fenomen.

Dintre metodele folosite în această lucrare amintim:

- ❖ Metoda istorică, și anume cercetarea evoluției practicii incinerării în lumea creștină și nu numai;
- ❖ Metoda analitică, care urmărește poziția și gândirea anumitor teologi, filozofi, istorici, oameni de știință, fiind benefică pentru o reflectare descriptivă și analitică a acestui fenomen;
- ❖ Metoda comparativă, care arată diferențele dintre argumentele celor care susțin înhumarea față de cei care susțin incinerarea;
- ❖ Metoda teologică, prin punctarea diverselor opinii teologice actuale (din spațiul ortodox, catolic și protestant), precum și a instrumentelor misionare pe care Biserica le propune acestor provocări actuale.

6. Cadrul general al lucrării

Lucrarea propusă spre analiză este structurată în cinci capitole, precedate de cuprinsul cercetării, abrevieri, cuvinte cheie, introducere și o concluzie generală, anexe privind numărul incinerărilor în lume (2008-2012), din revista internațională „Pharos”, bibliografie, curriculum vitae și declarația de onestitate.

În introducere sunt expuse 5 componente distincte, și anume: argumentarea temei, scopul lucrării, baza documentară, stadiul cercetării actuale și metoda de lucru. Noțiunile introductive au fost folosite pentru a ne familiariza cu problema incinerării, menționând atât argumente pro, cât și contra pentru această practică.

Capitolul întâi, intitulat *Viața, moartea, focul – perspective filosofico-teologice*, se axează pe noțiunea generală de *tanatologie*, mai precis pe clarificarea și nuanțarea acestei teme, pe evoluția sa în istorie și pe

evidențierea sensurilor actuale a vieții, morții și focului, într-un mod clar și actualizat. Problematika morții în spațiul semit este un preambul în cercetarea de față, conducându-ne spre tema propriu-zisă, și anume, cea a incinerării. Viața, moartea și focul, cele trei teme generale, au stârnit și stârnesc încă numeroase controverse, reacții diferite și întrebări, la care filosofi, teologi, istorici și oameni de cultură din diverse domenii, au încercat să răspundă acestor probleme existențiale. Acest capitol prezintă moartea în spațiul semit sub toate aspectele ei, și anume: problema existenței sufletului după moarte, locul de ședere al morților, problema doliului și manifestarea acestuia în viața comunității, credința în zeitățile autohtone, postul, care este văzut și ca un ritual funerar, și în cele din urmă, problema numelor morților.

„Fenomenul morții la evrei” include trei tipuri de mărturii legate de moarte. Într-o primă serie de mărturii, se exprimă suveranitatea Dumnezeului lui Israel asupra morții, forță care se manifestă ocazional și discontinuu. A doua serie de mărturii amintește despre învierea morților, care apare în contexte diferite, variind de la un text la altul, fiind legată de observarea legilor naturii, sau fiind uneori o consecință a puterii creatoare a lui Yahveh. O a treia serie de mărturii evocă permanența legăturilor care-i unesc cu Dumnezeu lor, credinciosul neașteptând, de-a dreptul, învierea sa, el trăind în și din prezența lui Yahveh, care implică oarecum nemurirea, fiind o garanție pentru viitor.

Focul este considerat unul din cele patru elemente primordiale ale lumii, alături de aer, apă și pământ. Focul este unul dintre simbolurile divinității și al ființelor celeste. Flăcările focului simbolizează adesea prezența lui Dumnezeu, care în funcție de circumstanțe, pot fi protectoare sau distrugătoare. Din Vechiul Testament, amintim câteva aspecte în care

divinitatea este asociată cu acest element, astfel: Dumnezeu este foc, Focul mistuitor, Focul ritual, Focul vizionar, Focul purificării și al judecății. Din Noul Testament amintim: focul jertfelor sau focul liturgic, focul apocalipselor, Botezul focului.

Al doilea capitol, intitulat *Incinerarea din perspectiva neo-testamentară*, cuprinde câteva aspecte legate de tanatologia din perspectivă scripturistică și teologică, cu multiplele ei sensuri, ideea martirajului creștin ca actualizare permanentă în misiunea Bisericii, martirajul ca devenire euharistică, mitul păsării Phoenix și importanța cultului sfințelor moaște în învățătura de credință a Bisericii. Din analiza efectuată, moartea nu trebuie văzută ca un punct terminus, ci ca un sfârșit desăvârșit, realizat de toată activitatea vieții, astfel încât ea are o prezență axiologică, în întregul vieții omenești. Hristos, prin Înviere, a schimbat conținutul morții, transformând-o dintr-o extremă – golire de existență, prin despărțirea de Dumnezeu, și drept urmare, dintr-o destrămare a trupului, într-o pătrundere deplină în Dumnezeu – Izvorul Vieții.

Tot în acest capitol se prezintă pe larg tema martirajului. Alături de martirajul religios, sunt evidențiate și alte concepte ale martirajului, precum cel filosofic și politic. În ceea ce privește martirajul creștin, s-au evidențiat următoarele aspecte: incinerarea ar fi constituit un impediment, sau ar fi stopat acest cult, care s-a format în rândul poporului ce practica înhumarea. În consecință, sfințele moaște au fostenerate de creștini încă din primele secole, într-o manieră coerentă cu credința în învierea trupurilor, dar și în respingerea creștină a incinerării practicate în lumea păgână. În ceea ce privește tema martirajului ca devenire euharistică, Hristos-Paștile este cel care dă sens Euharistiei și ne permite nouă, oamenilor, să înțelegem această

taină, ca prezență, memorial și comuniune. Euharistia nu este un simbol, ci este realitatea unei lumi eshatologice în care este și trăiește Hristos. Unirea și prefacerea celor două elemente – pâinea și vinul – se realizează doar în Biserică, iar în acest sens, Euharistia este singura care are valoare eshatologică, în fața lui Hristos.

Al treilea capitol, intitulat *Elemente de antropologie teologică ortodoxă*, este concentrat pe conceptul de *antropologie*, urmărind valoarea trupului în Ortodoxie, atitudinea creștinului în fața morții, istoricitatea veșnică a mormântului lui Hristos, iar în final, poziția pro-cremaționistă și motivele pentru care este aleasă incinerarea.

În prima parte a acestui capitol sunt evidențiate două concepte: *chipul și asemănarea*, care reprezintă imprimarea chipului lui Dumnezeu în fire, după har și participare. Tema antropologică este o problemă de creare, de re-creare în Dumnezeu: structura ființei nu este atât un dat, cât un fapt, un proces, iar îndumnezeirea omului este lucrarea harului, care înnoiește profund creația, astfel încât numai în această conlucrare creatoare, libertatea umană poate cunoaște adâncurile ființei. De asemenea, s-a demonstrat faptul că descompunerea trupului nu ține de om, ci numai de Dumnezeu, care dispune de viața și de trupul nostru. Din punct de vedere ortodox, incinerarea nu constituie în sine o piedică absolută pentru înviere și nu constituie neapărat o chestiune dogmatică, dar totuși această problemă nu încetează să fie legată de învățătura dogmatică a Bisericii. Într-adevăr, învierea morților, în care crede Biserica, nu va depinde de îngroparea sau arderea lor. Dar și invers, îngroparea morților nu este fără legătură cu credința în înviere.

De asemenea, tot aici, se prezintă pe de-o parte respectul față de trup, care se întinde dincolo de moarte, îngrijirile ce i se aduc în vremea vieții

continuându-se în ritualurile de înmormântare, iar pe de altă parte importanța istoricității mormântului lui Hristos. Pentru creștini, Mormântul lui Hristos a devenit modelul suprem pentru propria lor îngropare, iar modelul Mormântului Său a făcut ca înhumarea să devină expresie a credinței în înviere. Creștinii trebuie să vadă în morminte un loc al unei promisiuni din care vor învia la Judecata Universală.

În finalul capitolului este prezentată poziția pro-cremaționistă și motivele pentru care este aleasă incinerare. S-a dezvoltat ideea conform căreia, în societatea occidentală actuală, individul își concepe funeraliile în propria sa manieră, conform gesturilor sale, dorind cu orice chip să se îndepărteze de modelul tradițional. Incinerarea se prezintă ca o modă funerară, care oferă o paletă vastă de posibilități: începând cu alegerea locului de odihnă, a urnei și a formei acesteia. Motivele invocate de pro-cremaționiști sunt de ordin ecologic, socio-psihologic, economic, istoric, prezentate pe larg în acest capitol.

Al patrulea capitol, intitulat *Poziția Bisericii Catolice și a Bisericilor Ortodoxe locale vizavi de problema incinerării*, oferă cititorului doritor informații concrete despre practica incinerării în cele două Biserici istorice. În ceea ce privește incinerarea în Biserica Catolică, sunt menționate texte pontificale referitoare la această problemă, dar și dezbaterea incinerării în timpul și după Conciliul II Vatican. Tot aici, este dezvoltată problema morții, care nu mai este plasată în societate ca un eveniment de masă, social, ci ea este raportată la un mediu personal, privat. Creșterea numărului de incinerări, în societatea occidentală este o consecință a schimbării mentalității colective. Această problemă devine un mod de analiză socială, care permite sondarea stării actuale a mentalului, cu aplicații în sfera individualului. Sunt

menționate o serie de texte și documente oficiale atât ale Bisericii Catolice cât și a Bisericilor Ortodoxe locale, care clarifică într-o mare măsură, pozițiile celor două Biserici vizavi de practica incinerării.

Ultimul capitol, intitulat *Aspecte ale înhumării și incinerării în perioadele interbelică și comunistă din România*, schițează principalele date și evenimente istorice privind incinerarea în perioada interbelică, comunistă și de după 1990, având ca obiectiv dezbaterea și clarificarea acestei practici funerare. Tot aici sunt prezentate date și evenimente în ordine cronologică arătând care era atitudinea unor personalități din spațiul românesc față de cele două practici funerare. Este important de menționat faptul că, deși, în perioada comunistă, mulți lideri ai vremii au preferat practica incinerării, totuși această opțiune s-a manifestat mai ales la nivelul comuniștilor din eșalonul al doilea sau al vechilor militanți din perioada interbelică. Majoritatea liderilor importanți ai epocii comuniste au ales înhumarea, în defavoarea incinerării, ca modalitate de dispunere asupra propriului cadavru.

Analiza acestui ultim capitol demonstrează faptul că în România nu au fost oscilații prea mari în ceea ce privește numărul incinerărilor umane. Perioada interbelică a fost prolifică, fiind debutul acestei noi practici funerare. În timpul comunismului și după anul 1990, numărul incinerărilor din România rămâne constant. România este una din țările cu cel mai scăzut procent al numărului de incinerări din Europa și din lume.

Întreaga lucrare se încheie cu principalele concluzii generale, dorind să sintetizeze, în câteva puncte clare și concise, opiniile prezentate în această lucrare. Totodată, prin aceste concluzii generale se poate constata faptul că lucrarea de față prezintă o problemă foarte sensibilă, insuficient tratată până acum și de o mare actualitate pentru teologia ortodoxă în special, și pentru

teologia creștină în general. Este de sesizat faptul că incinerarea constituie un fenomen complex, incitant, controversat, care este acceptat de *unii* și respins de *alții*.

Bibliografie

1. Alloncle, Philip, *La réponse des pouvoirs publics au développement de la crémation en France*, în Marie-Jo Thiel, *Les Rites autour du mourir*, Strassbourg, Presses universitaires de Strassbourg, 2008.
2. Aramini, Michele, *1500 Grammi di cenere, Cremazione e fede cristiana*, Milano, Editrice Ancora, 2006.
3. Attias, Gabriel, *Enterrement et crémation dans la tradition juive*, vol. „Le rites autour du mourir”, Sous la direction de Marie-Jo Thiel, Presses universitaires de Strasbourg, 2008.
4. Baslez, Marie- Françoise, *Les persécutions dans l'Antiquité, Victimes, héros, martyrs*, Paris, Fayard, 2007.
5. Belhassen, Patricia, *La Crémation, le cadavre et la loi*, Préface de Raymond Verdier, Editeur LGDJ, Paris, 1997.
6. Briancianinov, Ignatie, *Cuvânt despre moarte*, trad. Adrian și Xenia Tănăsescu-Vlas, București, Editura Sophia, 2007.
7. Breck, John, „An Orthodox Perspective of Cremation”, *The Sacred Gift of Life. Orthodox Christianity and Bioethics*, Crestwood, St. Vladimir's Seminary Press, 1998.

8. Idem, *Darul sacru al vieții*, trad. Irineu Pop Bistrițeanul, Cluj-Napoca, Editura Patmos, 2001.
9. Bulgakov, Serghei, *Ortodoxia*, trad. Nicolae Grosu, București, Editura Paideia, 1997.
10. Bynum, Caroline Waker, *The Resurrection of the Body in Western Christianity, 200-1336*, New York, Columbia University Press, 1995.
11. Caragiu, Florin, *Antropologia iconică reflectată în opera Părintelui Dumitru Stăniloae*, București, Editura Sophia, 2007.
12. Carp, Radu, *Religia în tranziție. Ipostaze ale României creștine*, Cluj Napoca, Editura Eikon, 2009.
13. Chirițescu, Nicolae, Todoran, Isidor, Petreună, I., *Teologia Dogmatică și Simbolică*, vol. II, Cluj Napoca, Editura Renașterea, 2005.
14. Damaschin, Ioan, *Dogmatica*, trad. Dumitru Fecioru, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2005.
15. Davies, Douglas James, *Cremation Today and Tomorrow*, Bramcote: Grove Books, 1990.
16. Idem, *Death, Rithual and Belief*, Printed and Bound in Great Britain by Biddles Ltd, Guildford and King's Lynn, 2002.
17. Davies, Jon, *Death, Burial and Rebirth in the Religions of Antiquity*, London and New York: Routledge, 1999.
18. Δουνδουλακη, Εμμανουλ Κ., *Η καυση των νεκρων στην Ορθοδοξη Εκκλησια (Μελέτες 'Ορθοκδόζον Θεολογίας)*, Θεσσαλονικη, Εκδοσεις Πουρναρα, 2003.
19. Evdokimov, Paul, *Ortodoxia*, trad. Irineu Ioan Popa, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1996.

20. Filoramo, Giovanni, *Istoria Religiilor*, vol. I, *Religiile antice*, trad. Smaranda Scriitoru și Cornelia Dumitru, Iași, Editura Polirom, 2008.
21. Filoramo, Giovanni, Massenzio, Marcello, Raveri, Massimo, Scarpi, Paolo, *Manual de istorie a religiilor*, trad. Mihai Elin, București, Editura Humanitas, 2003.
22. Geary, Patrick J., *Le vol des reliques au Moyen Âge*, Paris, Éditions Aubier, 1993.
23. Gillet, Olivier, *Religie și naționalism, Ideologia Bisericii Ortodoxe Române sub regimul comunist*, trad. Mariana Petrișor, București, Compania AltFel, 2001.
24. Hanus, Michel, *Enjeux éthiques de la cremation: l'importance de bonnes pratiques*, în Marie-Jo Thiel, *Les Rites autour du mourir*, Strassbourg, Presses universitaires de Strassbourg, 2008.
25. Hapgood, Isabel, *Service Book of the Holy-Orthodox Catholic Apostolic Church*, Englewood, NJ: Antiochian Orthodox Christian Archdiocese, 1996.
26. Hauger, Sébastien, *Lorsque le droit saisit la mort*, în Marie-Jo Thiel, *Les Rites autour du mourir*, Strassbourg, Presses universitaires de Strassbourg, 2008.
27. Herodot, *Istoriei, Cartea a-II-a Euterpe*, Ediție bilingvă, Vol. II, trad. Felicia Ștef, Colecția Universitas, 1998.
28. Himcinschi, Mihai, *Martyria creștină în societatea postmodernă*, în „Eucharist and Martyrdom, From The Ancient Catacombs to the Communist Prisons”, vol. I, 6-8 may, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2014.

29. Ică, Ioan I. jr, *Canonul Ortodoxiei, Canonul apostolic al primelor secole*, I, Sibiu, Editura Deisis, 2008.
30. Idem, *Canonul Ortodoxiei, Canonul apostolic al primelor secole*, I, Sibiu, Editura Deisis, 2008.
31. ****Învățătură de credință creștină ortodoxă*, Cluj Napoca, Imprimeria Ardealul, 1993.
32. J. Schmidt, Alvin, *Dust to Dust or Ashes to Ashes? A Biblical and Christian Examination of Cremation*, Regina Orthodox Press Inc., Salisbury MA, 2005.
33. Kligman, Gail, *Nunta Mortului. Ritual. Poetică și cultură în Transilvania*, trad. Mircea Boari, Runa Petringenaru, Georgiana Fârnoagă, Iași, Editura Polirom, 1998.
34. Kuberski, Piotr, *Le christianisme et la cremation, Sciences humaines et religions*, Paris, Les Éditions du Cerf, 2012.
35. Larchet, Jean-Caude, *Sfârșit creștinesc vieții noastre, fără durere, neînfruntat, în pace...*, trad. Marinela Bojin, București, Editura Basilica a Patriarhiei Române, 2012.
36. Lebrun, Dominique, Gueneley, Philippe, *Dans l'espérance chrétienne, Célébrations pour les défunts*, Paris, Desclée-Mame, 2008.
37. Mantzaridis, Georgios, *Morala creștină*, trad. Cornel Constantin Coman, Editura Bizantină, București, 2006.
38. Mitropolitul Bartolomeu, *Corupția spirituală, Texte social-teologice*, Cluj Napoca, Editura Eikon, 2011.
39. Necula, Nicolae D., *Atitudinea Bisericii față de incinerare*, București, Editura Basilica, 2013.

40. Nellas, Panayotis, *Omul – animal îndumnezeit. Perspective pentru o antropologie ortodoxă*, trad. Ioan. I. Ică jr., Sibiu, Editura Deisis, 1999.
41. Nérard, François Michaud, *La révolution de la mort*, Préface de Didier Sicard, Postface de Bertrand Delanoë, Paris, Espace Éthique, Éditions Vuibert, 2007.
42. Νικοδήμου Ἀγιορείτου, *Πηδάλιον*, Εκδοσεις Ἀστήρ, Αθήνα, 1993.
43. Nicolescu, Basarab, *Moartea astăzi*, trad. Mirabela Fătu, București, Editura Curtea Veche, 2008.
44. Obayashi, Hiroshi, *Death and after life, perspectives of world religions*, Printed in the United States of America, 1992.
45. Pestroiu, David, *Spre viața veșnică...*, *Rânduieii ortodoxe pentru înmormântare și parastase*, București, Editura Cuvântul Vieții, 2013.
46. Preda, Radu, *Comunismul, o modernitate eșuată*, Cluj Napoca, Editura Eikon, 2009.
47. Ratzinger, Joseph, *La Comunione nella Chiesa*, traduzione dal tedesco di Giuseppe Reguzzoni, Milano, Edizioni San Paolo, 2004.
48. Răducă, Vasile, *Antropologia Sfântului Grigore de Nyssa*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1996.
49. Ricca, Paolo, *La nozione di martirio nel cristianesimo*, în „Il martirio. Nell’esperienza religiosa di ebrei, cristiani e musulmani, Le religioni. Nella costruzione dell’unità Europea”, a cura di Patrizia Pezzi, Milano, Quaderni Nangeroni, Mimesis, 2005.
50. Rotar, Marius, *Eternitate prin cenușă. O istorie a crematoriilor și incinerărilor umane în România secolelor XIX-XXI*, Editura Institutul European, 2011.

51. Rotar, Marius, Rotar, Corina, *Murire și Moarte în România secolelor XIX – XX. Lucrările conferințelor naționale*, Alba Iulia, 11-12 octombrie, Editura Accent, 2007.
52. Rutherford, Richard, *Honoring the Dead, Catholics and Cremation Today*, Minnesota, The Liturgical Press, 2001.
53. Ryken, Leland, *Le Immagini Bibliche, Simboli, figure retoriche e temi letterari della Bibbia*, Edizione italiana a cura di Marco Zappella, Milano, Edizioni San Paolo, 2006.
54. Santaner, Marie-Abdon, *Poussière ou cendre? Inhumation ou incinération*, Paris, Éditions Médiaspaul, 1997.
55. Saxer, Victor, *Morts, martyrs, reliques en Afrique chrétienne aux premiers siècles. Les témoignages de Tertullien, Cyprien et Augustin à la lumière de l'archéologie africaine*, Paris, Éditions Beauchesne, 1980.
56. Schmitt, Jean-Claude, „Les reliques et les images”, în Edina Bozoky, A.-M. Helvétius, *Les reliques. Objets, cultes, symboles*, Actes du colloque international de l'université du Littoral-Côte d'opale, 4-6 septembre, 1997, Bruxelles, Brepols-Publishers, 1999.
57. Scrima, André, *Antropologia apofatică*, volum îngrijit de Vlad Alexandrescu, București, Editura Humanitas, 2005.
58. Sodi, Manlio (a cura), *Testimoni del Risorto, Martiri e Santi di ieri e di oggi nel Martirologio Romano*, Edizioni Messaggero Padova, 2006.
59. Souffron, Valérie, *Choix de mort. Choix de vie. Brûler et non pourrir. Pour une socio-anthropologie de la crémation*, Thèse de doctorat de sociologie, Université de Toulouse-Le Mirail, 1999.

60. Stăniloae, Dumitru, *Spiritualitate și Comuniune în Liturghia Ortodoxă*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2004.
61. Steinhardt, Nicolae, *Jurnalul Fericirii*, Cluj Napoca, Editura Dacia, 1992.
62. Στράγκα, Θ., *Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος-Ἱστορία ἐκ πηγῶν ἀμεινδῶν 1817-1967*, τ. Γ', Ἀθήναι.
63. Suchecki, Zbigniew, *La cremazione dei cadaveri nel diritto canonico*, Rome, Pontificia Universitas Lateranensis, 1990.
64. Șerboianu, Calinic I. Popp, *Cremațiunea și religia creștină*, Ediție îngrijită, selecția textelor, studiu introductiv, bibliografie, rezumat în limba engleză și anexe de Marius Rotar, Editura Institutului European, 2012.
65. Tefft, Alexander, *Lecture. Body, Soul, Spirit.*, The Institute for Orthodox Christian Studies, November 20, 2009.
66. Thunberg, Lars, *Antropologia teologică a Sfântului Maxim Mărturisorul*, trad. Anca Popescu, București, Editura Sophia, 2005.
67. Von Speyr, Adrienne, *Misterul morții*, trad. Alexandru Șahighian, București, Editura Anastasia, 1996.
68. Winling, Raymond, *La Résurrection et l'Exaltation du Christ dans la littérature de l'ère patristique*, Théologies, Paris, Les Éditions du Cerf, 2000.
69. Zamboni, Stefano, *Chiamati a seguire l'Agnello. Il martirio e il compimento della vita morale*, Edizioni Dehoniane Bologna, 2007.

